

ברוריה בברלין 1916-1937

גרנו בקירבת אלכסנדר פלאץ, ברחוב שנקרא ריקרשטראסה. האזור כולו היה מאוכלס באוסט יודן. היו בתי כנסת בכל רחוב, שטיבאלעך. היהודים שמרו על יהדותם ויחד עם זה התנהגו כמנהג המקום.

הבית שבו גרנו היה לפניו קסרקטין. לכן היו בו שתי חצרות ומסגריה שבה תיקנו את פרסות הסוסים. בחצר השנייה היתה רפת. רוב הדיירים של הבית היו אוסט יודן – יהודים שבאו מפולין. הבית עמד בצורת ר והתפרס על פני שני רחובות, לכל צלע ניתן שם אחר של רחוב. לכל צלע של ה-ר היו שני שערים. היו כמה וכמה כניסות לדירות שהיו מסומנות A – aufgang. היתה הכניסה שלנו, אנחנו גרנו בקומה השלישית, ומעלינו היו עוד דיירים, כך שהיו לפחות ארבע קומות. לכל דירה היתה עלייה ובה חדרון קטן. היתה זו שכונת עוני של יהודים שקיוו למצוא בברלין את מזלם ולכן הם השתכנו במקום הזול ביותר שאפשר. אנחנו עמדנו לצאת משם, אבל בינתיים התחילה המלחמה, אני עליתי ארצה והיטלר חיסל את היהודים. אבל כל זמן שאני הייתי בגרמניה – המשפחה גרה שם.

זה היה מקום מזעזע. כל הגויים שגרו שם היו שיכורים, היהודים היו האינטלגנטים, מסבירי הפנים. בסוכות היינו עושים סוכה גדולה בחצר, סוכה משותפת, הנשים היו מורידות לבעליהן את האוכל לסוכה תוך תחרות סמויה על טיב התבשילים. חשבנו שזה יהיה מקום מגורים זמני אבל הזמניות נהפכה לקבע. בסביבה זו, רחוב לידנו, בשינהאוזר שטרסה, גרה קטה קולביץ. ולידה – מאשה קלקו, סופרת ידועה, אחותה של מבקרת האמנות רחל אנגל. כאשר מאשה קלקו נפטרה, רחל אנגל כתבה רשימת הספד לזכר אחותה. יהודים וגויים חיו יחד באותו בניין.

המפחיד ביותר היה האור בחדר המדרגות שהיה לו זמן קצוב ולאחר הרף עין היה נכבה. פעם נפסק החשמל תוך כדי עלייתי במדרגות. המשכתי לעלות בחשיכה ובאחת הקומות דרכתי על גופה של אדם. יתכן שיכור, יתכן מת. הדבר המפחיד הזה נחרת בזכרוני עד היום. הזונות הגרמניות היו עומדות בצלע השנייה של ה-ר.

ברלין, וגרמניה בכלל, יפות בצורה בלתי רגילה. במרחק של כמה דקות הליכה – בית האופרה וליד זה הרייכסטאג, והפולקסבינה – התיאטרון העממי. כל יום יצאתי לטייל, אף פעם לא נשארתי באותו רחוב. אבל מי שעני – הוא עני עד היסוד. ומי שעשיר – יש לו גן עדן עלי אדמות.

לפעמים הלכתי לבד לטייל. פעם אחת הקימו במה לקראת הצגת התיאטרון "אפיגניה באולוס" של גתה. כשעברתי שם ניגש אלי בחור צעיר לבוש בהידור והציע לי כרטיס להצגה. חברתו לא באה, כך אמר. כמובן שסירבתי. לא הלכתי עם בן אדם זר. לו עשיתי זאת, הורי היו משתגעים מרוב דאגה.

מול אחת הצלעות של הבניין היתה לשכת עבודה שגם היא נפרסה לאורך כל ברחוב. עמדו שם המוני אנשים וכשנפתחו השערים הם היו מסתערים לעבר החצר ואחר כך נפלטו ממנה. אותי כילדה זה הרשים מאוד. המסה הזו של מאות בני אדם. יהודים לא היו ביניהם, כי ליהודים היו מוסדות עזרה משלהם. ליהודים היה ועד קהילה שהיה מאורגן לתפארת. למה לא דאגו שם – עזרו לך בקיום, בביגוד, ברפואה. עוד לא ראיתי דבר שכזה. היה זה מבנה ענק שהיה שייך לקהילה היהודית – יידישע געמיינדע. היו שם כל המוסדות המקבילים לממשלה. יהודי תמיד היה עוזר ליהודי, בכל התחומים: בעזרה לחינוך, בעזרה לבריאות, בעזרה לתזונה. כל יהודי שהיה לו – היה תורם.

הקהילה היהודית היתה מדינה בתוך מדינה. היו לה מוסדות של עזרה סוציאלית, בתי ספר ובתי תמחוי. כשאני רואה מעשה טוב, מעשה הגיוני, אני מתרגשת. אבל לחיות בבית כזה, בשכונה כזו, זה לחיות בפחד מתמיד. אין אלה תנאים לגידול ילדים.

אסתר כוכבא היתה ילדה בבית היתומים שהקהילה החזיקה. היה זה בית יתומים למופת. הקהילה היהודית בברלין היתה שם דבר. אנשים מטעם הקהילה ביקרו בבתי הנזקקים, הקהילה גם יזמה מפעלי בידור וקייטנות. היו הרבה יהודים רוסים שלמדו בברלין ונשארו בגרמניה והם שירתו את הקהילה היהודית. היו גם ספריות. נדמה לי שלאן שיהודי ילך – הוא לעולם לא יהיה הפקר. תמיד ימצא יהודי שידאג לו.

אני זוכרת את היערות. בפרברים היה הרבה ירק. תמיד התרגזתי על זה שהארץ עשירה, עושר מסנוור, ומצד שני ראית קבצנים כרותי רגליים המבקשים נדבות.

בקירבת בית מגורי היה בית מחסה לחסרי בית. יהודים לא היו ביניהם. וגם זה היה מפחיד. אני לא מאמינה שגרמניה תהיה אי פעם משוחררת מנטיות אנטישמיות. המורה שלנו להיסטוריה אמרה: מלחמות תמיד היו ותמיד יהיו. וזה מה שאני זוכרת מהשיעורים שלה.

כשאני רואה את המוסלמים שמקימים בגרמניה את המסגדים שלהם, אני חושבת: למה הם לא חוזרים לארצותיהם. גם אני הייתי הופכת לאנטישמית לנוכח גלי הזרים האסיאתיים. היהודים שאפו להיטמע באוכלוסיה האירופית, להתנהג ברומא כמו הרומאים. אבל הזרים שממלאים את אירופה – זה מקומם.

אבא היה סוחר בדים. החנות שלו היתה בחצר, במרתף. כשנפטר הייתי בסך הכל בת 14. הוא נפטר מסרטן. אמא היתה עקרת בית שטיפלה בחמישה ילדים.

בבית הספר היה אחד שהיה אומר לי: בפעם הבאה אכניס לך מכות. ואני פחדתי. בשנת 1933 עלה היטלר לשלטון והכריז מה שהכריז לגבי היהודים. ואני כבר הרגשתי מה שעתיד לקרות והתדפקתי על דלתות של ארגונים שעסקו בעליה – רוחה פראייר.

בסוף הלכתי להכשרה מטעם החלוץ. הייתי חברה בתנועת הבונים. ההכשרה היתה בהמבורג, שם חיכיתי לסרטיפיקט. למזלי, ויצ"ו אירגנה עולות עבור משקי הפועלות ואמרו לנו שיש מקומות פנויים. למרכז הסניף נאמר שיש מקום פנוי מטעם ויצ"ו. הייתי צעירה ויכולתי לחסוך מקום של חלוץ. ואז שאלתי אם יש מקום פנוי נוסף ולקחתי איתי את טלילה. מה שזעזע אותי זה לראות את העוני המזעזע ליד הפאר. ואני תמיד חושבת: יש כסף, על מה מבזבזים אותו.

בבית הספר היו לי חברות, וגם בתנועה היו לי חברות. לפני שהלכתי להכשרה הייתי מדריכה בתנועה. הייתי מדריכה של קבוצת בנות. יום אחד לקחתי את הבנות למקום המפגש שהיה מחוץ לעיר. היה עלי להוביל את הקבוצה למקום המפגש. המסע ארך כמה ימים, בנוף כפרי, באחד הכפרים שבהם ישנו התעוררנו בבוקר לקול תרועה של חצוצרה. התברר שהיה זה מיפקד של ה"היטלר יוגנד". המיפקד כלל את כל גיוני הטקס של ה"היטלר יוגנד", עם תרועת החצוצרה, המדים ונקישת העקבים. הם לנו שם כמונו, והתאספו שם למטרה שלהם. כלומר, ישנו תחת קורת גג אחת ורק בבוקר התברר שישנו באותה אכסניה עם נוער נאצי. הערתי את הבנות ונמלטנו משם במהירות.